

Is demondialisering het nieuwe grote linkse alternatief?

Arnaud Montebourg, kersvers minister van Industrieel Herstel in de nieuwe socialistische regering in Frankrijk, is geen onbekende. Bij de voorverkiezingen voor de aanduiding van de “linkse” kandidaat voor de presidentsverkiezingen, haalde hij met bijna 18 % van de stemmen de derde plaats achter de twee tenoren François Hollande en Martine Aubry. Zijn programma? De demondialisering. Frankrijk en Europa beschermen tegen de aanvallen van het “neoliberalisme”^[1], tegen de openstelling van de grenzen, tegen de ongebreidelde concurrentie die leidt tot fiscale en sociale dumping.

In de huidige ministeriële ploeg fungeert hij als speerpunt van een beleid dat het patronaat wil dwingen zijn maatschappelijke engagementen tegenover de natie na te komen. Dat is de betekenis van zijn tussenkomsten bij de farmaceutische onderneming Sanofi en autobouwer Peugeot; hij verwees de plannen van de respectievelijke directies naar de prullenmand.

Is dit nieuwe alternatief het programma van terugkeer naar de natie? Is het protectionisme een oplossing voor de perverse gevolgen van de kapitalistische mondialisering? Zullen we getuige zijn van de concurrentie tussen links en extreemrechts voor de verdediging van het grondgebied en de bescherming van de nationale producten?

Wat betekent demondialisering?

De oorsprong van het begrip ligt bij Walden Bello^[2], een progressieve Filipijnse intellectueel, die zeer actief is op sociale wereldfora. Hij stelt voor dat de derdewereldlanden barrières optrekken om zich te verdedigen tegen de aanvallen van het Westen, in het bijzonder voor wat betreft het recht op intellectuele eigendom. Hij beschouwt de eigendomsbrevetten als een nieuwe vorm van kolonisering en stelt dat het Zuiden de mogelijkheid moet hebben zich daarvan te bevrijden. In deze context betekent demondialisering dat de landen die de armoede en de onderontwikkeling achter zich willen laten, zich de middelen moeten toe-eigenen om zich nationaal te verrijken en zich daarvoor grotendeels moeten losmaken van de door de multinationals gedomineerde wereldeconomie.

Zo’n programma valt in de Derde Wereld nogal in de smaak. Open grenzen betekenen immers dat reuzenondernemingen het grondgebied overspoelen met goedkope producten en de lokale economie bedreigen. Hetzelfde gebeurt met de in het Noorden of soms elders verzamelde kennisbrevetten van de boeren uit het Zuiden. Deze brevetten zetten een domper op de strijd tegen de ellende omdat ze de overheden die al financieel verpletterd worden door de buitenlandse schuldenberg, verplichten de producten en productieprocessen die de ontberingen van hun bevolking zouden kunnen verlichten, zeer duur te betalen.

Is protectionisme waardevol voor regio’s die aan de spits van de economische vooruitgang staan maar op dit ogenblik een industrialiseringsproces doormaken? Moet de arbeider uit Aulnay-sous-Bois op dezelfde manier verdedigd worden als de boer uit Mali, door barrières op te richten die de goederen – die hem op straat zouden doen belanden – aan de grens tegenhouden? Sommige linksen antwoorden hierop “ja”. Ze voeren aan dat het vandaag dezelfde multinationals zijn die zowel in het Noorden als in het Zuiden actief zijn. De toegang wordt dus niet langer geweigerd aan buitenlandse concurrenten maar aan het eigen patronaat dat de productie verhuist naar andere regio’s waar het kan profiteren van de erbarmelijke arbeidsomstandigheden en de vaak afwezige milieuwetgeving. Zo zetten de multinationals de nu nog voordelige sociale situatie in Europa onder druk om ze uiteindelijk helemaal af te breken. Daarvoor kunnen zij steunen op het liberale (of neoliberale) beleid dat de grenzen openstelt voor goederen en kapitaal en op de internationale instellingen die erover waken

dat de regels worden nageleefd, namelijk het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie (WHO).

De Franse economist Frédéric Lordon is een grote voorstander van dit alternatief en brengt een ongetwijfeld nuttig onderscheid aan. Als men wil demondialiseren, zo zegt hij, dan moet men het eerst eens worden over de betekenis van de term “mondialisering”. Er zijn twee mogelijke definities die enigszins van elkaar verschillen.

De eerste heeft betrekking op de uiterlijke gevolgen voor de rest van de maatschappij, niet rechtstreeks gewild door de ondernemingen maar onlosmakelijk verbonden met hun activiteiten (de milieuvervuiling bijvoorbeeld). In dat geval “betekent de mondialisering een toestand van de wereld waarin de uiterlijke gevolgen zo’n grote impact en intensiteit hebben dat ze bepaalde vormen van supranationaal bestuur noodzaken”. Eén actor alleen kan het probleem van de opwarming van de aarde niet oplossen. Daarvoor is overleg en coördinatie op wereldvlak nodig.

De tweede definitie slaat op de liberalisering van de markten. De mondialisering is dan “het proces van de ontregeling van het grootst mogelijke aantal markten op de breedst mogelijke internationale basis”. Anderen noemen dit de neoliberale mondialisering.

De eerste definitie, zo bevestigt Lordon, is van politieke orde, de tweede van economische orde. En hij pleit dus voor de afschaffing van de mondialisering in de tweede betekenis: “Demondialiseren ... betekent dat de veralgemeende liberalisering worden teruggedraaid, op de eerste plaats die van de markten van goederen en diensten en van de kapitaalcirculaties”.^[3] Hij wil de economische ontwikkeling van de voorbije dertig jaar, die gebaseerd is op het neoliberalisme, terugdraaien maar hij wenst uiteraard niet terug te komen op de mondiale (en niet de lokale) noodzaak de handen ineen te slaan en een oplossing te zoeken voor wereldomvattende problemen.

Dat onderscheid van Lordon is belangrijk. Maar het schept ook verwarring tussen wat echt economisch is en wat veeleer tot het politieke terrein en dus tot de politieke economie behoort. Wat hij en andere auteurs van hetzelfde strekking echter versluieren, is het accumulatieproces dat al van in het begin de kern van het kapitalisme uitmaakt.

Het doel van de ondernemingen, van hun directie en hun aandeelhouders, zo zegt men meestal, is de winst, de rentabiliteit. Vaak heeft men het zelfs over maximale winst of rentabiliteit. Waar zij in werkelijkheid naar streven is de accumulatie, dat wil zeggen een mechanisme dat de winst aanwendt om de productie verder op te drijven en zo in de toekomst nog grotere winsten te realiseren. Dat is de kern en de motor van de kapitalistische ontwikkeling. Ook zogezegde “kortetermijn”-strategieën die berusten op zuiver financiële inkomsten, volgen dit principe. In werkelijkheid offert een dominante actor een onderneming of een afdeling of een product op om op korte termijn het maximum eruit te halen, met het oog op latere voordelen voor zichzelf.

Het is de kapitalist, de onderneming die het meest en het snelst heeft geaccumuleerd, die de wet kan dicteren en zijn of haar eisen opdringen aan zijn of haar rivalen. Het gaat dus ook om de zucht naar macht en die is niet beperkt tot het economische terrein alleen.

Het parcours van Albert Frère is in dat opzicht symptomatisch. Hij stond aan het hoofd van een familiebedrijf dat nagels produceerde en maakte zich onmisbaar voor de staalnijverheid van Charleroi. Voor de herstructurering van de sector werd hij ruimschoots door de overheid vergoed. Met dit geld kon hij de hand leggen op twee centrale holdings: Pargesa (die de aanzienlijke buitenlandse activa van Paribas controleerde nadat dit bedrijf door Frankrijk was genationaliseerd) en de Groep

Brussel-Lambert, die aandelen had in de elektriciteitssector en in Petrofina. Die aandelen verkocht hij om zich binnen te wurmen in twee machtige multinationals: Total en GDF-Suez. Vandaag is hij multimiljardair (volgens de lijst van Forbes bezit hij ongeveer 2,8 miljard euro) en hij wordt beschouwd als de machtigste man van Frankrijk en België. Een sprekend voorbeeld van een geslaagde accumulatiestrategie!

Om dat te bereiken moet men constant uitbreiden, niet aarzelen om rivalen uit te schakelen of delen van hun markten in te pikken... Al gauw wordt de regionale markt te klein en moet je mikken op heel het nationale grondgebied. Wanneer ook die markt niet meer volstaat, moet men binnendringen in andere landen, eerst die met dezelfde kenmerken als het land van oorsprong dat het aanvankelijke succes heeft mogelijk gemaakt, daarna de verder liggende landen. Al gauw is men actief over heel de planeet.

De kapitalistische accumulatie duwt de ondernemingen dus onverbiddelijk naar de internationalisering. Dat verandert de schaal waarop in talrijke sectoren gewerkt wordt. Men bevoorraadt niet langer een miljoen regionale inwoners, noch de tien miljoen van heel het land, maar het miljard inwoners in de ontwikkelde zones en weldra een tweede miljard in de zogenoemde opkomende landen en nog verder weg. Een fabriek moet dus een almaar grotere markt bevoorraden. Eén fabriek in een dorp of in een provincie volstaat niet langer. Er zijn honderdduizenden exemplaren nodig, zelfs miljoenen. Minder is niet langer winstgevend.

Zo is de economische mondialisering in de eerste plaats een proces dat onlosmakelijk verbonden is met het kapitalisme en vanaf het ontstaan van het kapitalisme aanwezig is. Eerst wordt de verkoop in almaar verscheidener landen geïntegreerd, vervolgens wordt geleidelijk de productie geïnternationaliseerd. Dat is een onontkoombare evolutie van het systeem, die alleen kan bestreden worden door komaf te maken met het systeem zelf.

De demondialiseringstheorieën werpen volgende vraag op: is een ander beleid mogelijk dan het beleid dat gepaard gaat met het proces van economische mondialisering als men het kapitalisme met zijn wetten en principes intact laat? Het antwoord is ongetwijfeld positief maar de redenen en motivaties verschillen sterk van die van de voorstanders van demondialisering.

Al in Frankrijk in de 19^e eeuw

Het is niet oninteressant even terug te grijpen naar de oorsprong van het debat over de respectievelijke voordelen van de vrijhandel en het protectionisme, dat (toevallig) in Frankrijk wordt gevoerd. De discussie ontbrandt in het begin van de 19^e eeuw, na de nederlaag van Napoleon in Waterloo. De Restauratie zegeviert en de koning komt terug: eerst Lodewijk XVIII, daarna Karel X.

De industriële milieus zijn spontaan gewonnen voor de vrijhandel. Zij bewonderen het Engelse systeem, het meest ontwikkelde in die tijd. Ze verzetten zich tegen de administratieve pesterijen van het koninklijk hof die het kapitalistisch initiatief afremmen. Ze willen vrijere, opener en minder pietluttige mechanismen.

Londen stuurt een gezant naar Frankrijk: John Browning. Hij moet het land bekeren tot de vrijhandel en de voorstanders samenbrengen in verenigingen ter verdediging van de handel tegen het heersende protectionisme. De eerste jaren kent Browning almaar meer succes. Daarna groeit de tegenstand, vooral in industriële middens. Hij krijgt alleen steun in sectoren die vooral op de uitvoer gericht zijn – zoals bijvoorbeeld de wijnsector – en in intellectuele middens.

Het fabriekskapitalisme gaat de protectionistische toer op. De Franse economie krijgt gevaarlijke concurrentie van de invoer van Engelse goederen die meestal een stuk goedkoper zijn. De vrees leeft dat het land zal herleid worden tot een woestijn die wordt bevoorraad met producten van de overzijde van het Kanaal. Groot-Brittannië van zijn kant beschermt zijn eilanden tegen het buitenland met handelsbarrières. Adam Smith en David Ricardo nemen in hun geschriften dit beleid op de korrel.^[4] Vervolgens komen organisaties onder leiding van Richard Cobden (1804-1865) in actie en ze eisen de afschaffing van de douanetarieven. Maar het is pas in 1846 dat Londen zich definitief – een eeuw lang – achter de vrijhandel zal scharen.

Ondertussen is Frankrijk grotendeels gewonnen voor het protectionisme. En de ferventste aanhangers zitten in de industrie.

De econoom Friedrich List (1789-1846), aanvankelijk een liberaal, verblijft meermaals in Frankrijk en leert er de Franse argumenten en de economische situatie van het land kennen. Door zijn onophoudelijke kritiek op de bureaucratie wordt hij vanaf 1820 het slachtoffer van de repressie van de Duitse aristocratie. Hij krijgt in 1825 asiel in de Verenigde Staten, waar nog een politicus woont die het protectionisme genegen is: Alexander Hamilton. List bekomt de Amerikaanse nationaliteit en keert in 1833 naar Duitsland terug (als Amerikaans consul in Leipzig) om er de vorming van het *Zollverein*, een Duitse douane-unie, te steunen. Al snel is hij ontgoocheld over de trage vooruitgang van het kapitalisme en keert eind de jaren dertig terug naar Frankrijk waar hij het grootste deel van zijn gezaghebbende boek schrijft: *Système national d'économie politique*.^[5] In 1846 pleegt hij zelfmoord.

Zijn werk vormt de kern van de verdediging van het protectionisme. In tegenstelling tot het liberalisme van de vaders van de moderne economie (Smith en Ricardo) verkondigt hij de noodzaak de ontlukende industrieën te beschermen tegen de concurrentie, anders zullen ze nooit van de grond komen. Pas dan kunnen de grenzen opengesteld worden. Gezien zijn interesse voor de ontwikkeling van Duitsland, is hij dus voorstander van dit protectionisme.

De voorstanders van de vrijhandel of van douanetarieven zijn vooral te vinden in de burgerij. Hun belangen staan immers op het spel. Zij die voldoende sterk zijn om hun nationale markt te domineren en zelfs te exporteren, zullen de vrijhandel gunstig gezind zijn. Zij die de komst van nieuwe rivalen uit het buitenland vrezen omdat ze het zelf al moeilijk hebben, zullen voorstander zijn van het protectionisme.

Ook toen al kwam het niet goed over als je een bepaalde oriëntatie verdedigde op basis van je eigen belangen. De industriële rechtvaardigen zich door te wijzen op het belang van sociale bescherming voor de werknemers. Dat doen ze in naam van de natie, de soevereiniteit van het volk en de eenheid van allen tegen de buitenlandse vijand, de Britse fabrikant.

Zo schrijft de econoom Charles Dupin dat “de concurrentie, niet alleen internationaal maar kosmopolitisch, universeel [...] het grootste gevaar is voor de arbeidersklasse”. Zonder douanebelemmeringen “verlagen de ondernemingen voortdurend de arbeiderslonen”.^[6] De industrieel Auguste Mimerel uit Roubaix van zijn kant maakt zijn collega's wijs dat “het niet in de eerste plaats gaat om de bescherming van enkele privileges maar vooral van de arbeiders en in laatste instantie van heel de natie”. Hij voegt eraan toe dat die bescherming het land de mogelijkheid moet bieden te ontsnappen aan “die wonde van het pauperisme die Engeland” in die tijd “aanvreet en verslindt”.^[7]

Het is in die context dat Karl Marx in Brussel een tussenkomst doet in het debat over de vrijhandel. Het essentiële en doorslaggevende punt van zijn argumentatie is dat de vrijhandel en het protectionisme twee mogelijke beleidsopties zijn voor de burgerij. Bijgevolg zijn ze niet de politiek van arbeidersklasse en deze heeft er dan ook geen belang bij zich achter een van beide te scharen. Na zijn uitvoerige kritiek op de openstelling van de grenzen en de daardoor ontstane concurrentie tussen de arbeiders voegt hij eraan toe: “Geloof maar niet, mijne heren, dat wij met onze kritiek op de vrijhandel het protectionisme

willen verdedigen.” En hij preciseert: “Het protectionisme draagt bij tot de ontwikkeling van de vrije concurrentie in het binnenland.”

Hij besluit: “Maar in het algemeen is het protectionisme dezer dagen conservatief terwijl de vrijhandel vernietigend is. Deze laatste ontbindt de oude nationaliteiten en drijft de tegenstelling tussen de burgerij en het proletariaat ten top. In één woord: de vrijhandel bespoedigt de sociale revolutie. Het is enkel in deze revolutionaire zin, mijne heren, dat ik stem voor de vrijhandel.”[\[8\]](#)

Eind 1848 wordt Louis-Napoléon Bonaparte met grote meerderheid verkozen tot eerste president van de Republiek. Vier jaar later laat hij zich na een staatsgreep tot keizer uitroepen. Op 15 januari 1860 tekent Frankrijk een vrijhandelsakkoord met Engeland. Dit opent een tijdperk van vrijhandel op heel het continent. Slechts na de val van het keizerrijk zal Adolphe Thiers in 1872 een belangrijke verhoging van de invoerrechten op grondstoffen opleggen. In 1882 lopen de onderhandelingen voor de hernieuwing van het pact van 1860 af met een sisser. Tien jaar later duwen de Méline-tarieven – naar de naam van deze conservatieve republikein – Frankrijk in het protectionistische kamp.

Het protectionisme vandaag

Het huidige debat lijkt heel erg op dat van het begin van de 19e eeuw. Ondanks het “linkse” en “volkse” karakter van de hedendaagse argumenten gaat het debat in essentie over de keuze tussen twee mogelijke lijnen voor de burgerij: het protectionisme of de vrijhandel.

Wat vooral veranderd is, is de internationale economische situatie. In de 19^e eeuw bestonden nog twee systemen naast elkaar, zelfs in Europa: enerzijds het kapitalisme en anderzijds hybride vormen van prekapitalisme, vertegenwoordigd door de aristocratie. Vandaag domineert vooral het kapitalisme van de grote monopolies (of oligopolies) die alle investeringen voor hun rekening nemen en grote delen van het economisch, sociaal, politiek en ideologisch leven controleren. Ook betwisten machtige staten elkaar de wereldoverheersing. Sinds de Tweede Wereldoorlog is het vooral de VS die de plak zwaait ten nadele van de Europese landen en Japan. Maar deze laatste hebben zich herpakt en kunnen nu, althans op economisch vlak, met Washington rivaliseren.

Op het einde van de jaren zeventig en in het begin van de jaren tachtig beseft de Amerikaanse burgerij dat ze niet lang weerstand zal kunnen bieden aan de opmars van de Europese (Duitse) en vooral de Japanse ondernemingen. Die beschikken immers over een troef die de Amerikaanse ondernemingen niet hebben: een grotere productiviteit. Om daarmee te rivaliseren moeten de Amerikanen kunnen rekenen op goedkope arbeidskrachten.

Daarom gaat de Amerikaanse elite ofwel een deel van de eigen productie afbouwen en zich rechtstreeks bevoorraden in de Derde Wereld, ofwel de productie zelf delokaliseren naar Mexico of Oost-Azië. Op dat ogenblik zijn de geleverde waren nog in essentie nationaal, behalve in Europa waar de vorming van een gemeenschappelijke markt de handel binnen Europa begunstigt. De VS zal beginnen met hele stukken van de industriële productie in handen te geven van de zogenoemde opkomende landen. Dat is nieuw want vroeger leverde het Zuiden uitsluitend grondstoffen.

Deze ommekeer wordt mogelijk dankzij de snelle ontwikkeling van de technologie, in het bijzonder de informatica en de telecommunicatie, waardoor men snel kan communiceren van het ene punt van de aardbol naar het andere. De transportmiddelen drijven het ritme van de uitwisselingen op. De commerciële luchtvaart wordt veiliger en betrouwbaarder en kan leveringen van over de oceaan en uit andere continenten waarborgen. En tot slot: de aanwezigheid en het belang van

het socialistische kamp in deze regio (China, Korea, Vietnam) maken dat de VS een aantal staten, vooral in Oost-Azië, de vrije hand geeft om zich autonoom te ontwikkelen. Ze mogen verwerkende multinationals aantrekken en zelfs oprichten met het oog op de export.

In de VS zelf concentreert de leidende klasse zich op haar sterke punten: informatica, biotechnologie, farmaceutische industrie, vrijetijdsbesteding, financiële sector, diensten aan ondernemingen... Zij steunt op de aanvoer van goederen uit de Derde Wereld om de Amerikaanse werkers te voorzien van elektronische producten, voedingsmiddelen en kleding aan stabiele of zelfs dalende prijzen (in tegenstelling tot vastgoed en huurwoningen). Daardoor kan zij lagere lonen betalen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Japan, waar de werknemer alles moet kopen in eigen land aan Japanse prijzen. En de Amerikanen steken het verschil op zak.

Deze oriëntatie vergt een almaar grotere openstelling van de grenzen. De producten uit de Derde Wereld moeten de VS onbelemmerd, zonder douanetarieven, kunnen binnenkomen. Anderzijds moet de Amerikaanse export wereldwijd vrij spel krijgen. Dit gaat gepaard met een dereguleringsbeleid: de financiële sector wordt geliberaliseerd, de sociale, administratieve en milieuverplichtingen van de ondernemingen worden versoepeld en het kapitaal kan naar believen uitwijken.

In 1995 geeft Percy Barnevik, CEO van de Zwitsers-Zweedse multinational ABB en lid van de Ronde Tafel van Europese industriëlen^[9] volgende gelukkige en sindsdien beroemde definitie: “Ik definieer de mondialisering als de vrijheid voor mijn groep om te investeren waar hij wil, te produceren wat hij wil, zich te bevoorraden en te verkopen waar hij wil, met zo weinig mogelijk beperkingen op het vlak van arbeidsrecht en sociale conventies.”^[10]

We staan hier niet veraf van Marx’ oordeel over de gevolgen van de vrijhandel: “Mijne Heren, laat u niet imponeren door het abstracte woord *vrijheid*. Wiens vrijheid? Het is niet de vrijheid van een eenvoudig individu in aanwezigheid van een ander individu. Het is de vrijheid van het kapitaal om de werker te verpletteren.”^[11]

De instorting van de Sovjet-Unie zal deze beweging nog versnellen. Washington legt de Wereldhandelsorganisatie en andere instanties formules ter ondersteuning van de liberalisering op. Dat brengt de Japanse economie in moeilijkheden; ze zal twee zwarte decennia kennen. De groeivoet valt terug naar het niveau van de zwakste landen op de planeet, terwijl Japan zich tussen 1950 en 1990 onderscheidde als een land met een buitengewone groei. Maar Tokyo protesteert niet en de Japanse multinationals blijven zich verder ontwikkelen in Azië. In sommige sectoren blijven ze onbetwistbaar de sterkste.

Ook Duitsland sputtert niet tegen. Berlijn profiteert van de gelegenheid om haar eenmaking op te dringen. De Duitse ondernemingen eigenen zich een bijkomende markt van zo’n 20 miljoen inwoners toe. Zij azen ook op nieuwe afzetgebieden in Oost-Europa. De jaren negentig zijn enigszins moeilijk maar vandaag is duidelijk dat de Duitse ondernemingen volop van de situatie hebben geprofiteerd.

Onder de grote kapitalistische landen trekt vooral Frankrijk aan het kortste einde. Duitsland en Japan zijn netto exportlanden. Londen steunt vooral op haar financiële positie en dankzij het internationale karakter van de dollar kan de VS opteren voor een permanent handelstekort. In plaats van de uitwisseling te eisen en nationale deviezen binnen te halen potten de ondernemingen en kapitalisten groene bankbiljetten^[12] op. Ofwel omdat ze stortingen in dollars zullen moeten doen – de internationale grondstoffenhandel gebeurt hoofdzakelijk in dollars – ofwel omdat de dollar in tijden van crisis een veilige belegging is. Zoals we hebben gezien heeft ook dat systeem de beurzen van de Amerikaanse elite gespekt.

Voor Frankrijk is deze situatie echter minder voordelig. De Franse invloed in de kolonies slinkt. Het land verliest marktaandeel op de exportmarkt en het handelsdeficit groeit. De moeilijkheden stapelen zich op. Het land wordt continu vergeleken met Duitsland en talrijke commentatoren benadrukken het verlies aan competitiviteit. De overheidsschuld is aanzienlijk, vooral voor een land waarvan de staat effectief economisch actief is (Frankrijk heeft veel overheidsbedrijven, bijv. Renault), en het begrotingstekort is verre van weggewerkt.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat het debat over protectionisme in Frankrijk ontbrandt en ook het scherpst gevoerd wordt: een deel van de Franse burgerij, vooral de middenlaag, heeft belang bij meer bescherming. Deze kleine patroons zijn het slachtoffer van de delokalisaties van de grote multinationals, ze verliezen immers contracten. Daar waar in Duitsland de grote groepen de nevenbedrijven te hulp schieten ofwel om mee te verhuizen naar het buitenland om de centrale fabriek te blijven bevoorraden, ofwel om financiële tegemoetkomingen te krijgen om het hoofd boven water te houden, gebeurt zoiets niet in Frankrijk. Vandaar de terughoudende opstelling tegenover de mondialisering, de bitterheid ook en de angst om uit de leidende klasse gestoten te worden.

We kunnen nu terugkeren naar onze centrale vraag: is een andere politiek mogelijk? We moeten erkennen dat de meerderheid van de leidende klassen in de VS, Europa en Azië baat hebben bij een openstelling van de grenzen. Zelfs de Franse monopolie- en financiersburgerij die aan het hoofd staat van Peugeot, Renault, Suez, Total, L'Oréal, LVMH, BNP Paribas, de Société Générale... heeft belang bij deze strategie. Zo kan ze immers buitenlandse markten binnendringen en massa's geld verdienen. Tegen die politiek ingaan betekent een openlijke strijd voeren tegen deze grootburgerij. Maar waarom dan de strijd beperken tot de eis van bescherming van de grenzen?

De situatie kan echter veranderen. Op dit moment komt het liberalisme de grote ondernemingen heel goed uit. Maar zal dat ook nog zo zijn binnen vijf of tien jaar? Niets is minder zeker. Een land als Frankrijk (of een ander) zou kunnen concluderen dat de voordelen van de vrijhandel niet langer opwegen tegen de nadelen en dat protectionisme een betere gok zou zijn. Ze zouden dus de huidige consensus kunnen doorbreken. Wat zouden de voorstanders van de demondialisering dan meer gedaan hebben dan het terrein voorbereiden voor de nationale elite die ze verondersteld worden vandaag te bekampen?

De argumenten ten voordele van het protectionisme

Het protectionisme, is een "logische maatregel" met het oog op de afschaffing van de concurrentie tussen onze Europese lonen en dumpinglonen (zoals in China).

Lordon schrijft: "Tenzij we een paar decennia geduld oefenen totdat dat de Chinese economie zich gaat richten op de betere inkomensklasse, de lonen stijgen en de sociale en milieunormen worden gelijkgeschakeld met de onze, ziet ik niet goed hoe de Europese loontrekkers zouden kunnen beschermd worden behalve met een beperking van de zogezegde onvervalste concurrentie (zo opgevat om beter alle vervalsingen te laten spelen die eigen zijn aan de concurrentie tussen perfect ongelijke socioproductieve modellen). Is er een ander middel om de concurrentie te beperken dan selectieve en goed gerichte douanerechten? Waarom niet toegeven dat zo'n beperking automatisch onder de categorie van demondialisering valt?"[\[13\]](#)

Barrières optrekken tegen producten uit het buitenland, dat is volgens Lordon de oplossing. Het probleem is dat als China uitvoert, het ook invoert, in het bijzonder technologie, Duitse gereedschapsmachines, Europese wagens, Franse luxeproducten enzovoort. Het mes snijdt aan twee kanten en de werkers zullen hun baan verliezen als deze markten verloren gaan.

De vraag is dus of men meer verliest dan men wint. Op dit ogenblik hebben de meeste landen een deficit tegenover China. Maar wereldwijd is dat niet het geval. Europa is eerder een netto uitvoerder en zou niet veel belang hebben bij een beschermingsstrategie die zich uiteindelijk tegen haarzelf zou keren.

Bovendien gebruikt Europa al bepaalde instrumenten om te verhinderen dat buitenlandse producten binnenkomen: technische normen, milieunormen en andere. Elk verkocht product op het continent moet officieel goedgekeurd worden. Er zijn vast en zeker zinnige argumenten die het respecteren van de regels rechtvaardigen: veiligheid, kwaliteit enzovoort. Maar het is ook een manier om de eigen lokale productie, die zeer snel en met gemak zal beantwoorden aan de juiste normen, te bevoordelen. Vaak is het zelfs de nationale industrie die deze normen oplegt. De concurrentie moet zich maar aanpassen. Natuurlijk is dergelijk beleid des te doeltreffender naarmate de producten meer gesofisticeerd zijn en hoger geschoolde arbeidskrachten vergen.

Tot slot berust de argumentatie van Lordon op het idee dat de Chinezen (en eventueel enkele anderen) verantwoordelijk zijn voor de concurrentie tussen de werkers. Dat is natuurlijk niet juist. Het zijn de kapitalisten die de werkers in die situatie plaatsen. Tegen de ene zegt de patroon dat hij te duur is, tegen de andere dat hij niet flexibel genoeg is, tegen nog een andere dat hij niet productief genoeg is enzovoort. Daar zijn geen Chinezen voor nodig.

Marx legde het in 1848 al uit: “Het protectionisme draagt bij tot de vrije concurrentie in het binnenland.” Voor de werkers is het even rampzalig.

Barrières creëren de illusie dat de sociale stelsels zullen beschermd worden. Niets is minder waar. Het gevecht voor de accumulatie blijft bestaan, ook in de aanwezigheid van douanetarieven. Hij die het meest winst maakt, het snelst groeit, de belangrijkste markten kan inpalmen, is de winnaar. En indien er protectionisme is en een land of de kapitalisten in dit land kunnen een bepaalde regio niet binnendringen vanwege de extra-economische remmingen terwijl zij er in hun accumulatielogica behoefte aan hebben, kan maar één middel die hindernis uit de weg ruimen: de inzet van politiek en militair geweld.

Het protectionisme geldt als “eerste etappe van de omkering van de mondialisering”.

Lordon werpt op dat er een enorm verschil is tussen het extreemrechtse nationalisme en de “demonialisering” van links. Hij beschouwt de demonialisering als een omkering van de algemene liberalisering van de jaren tachtig en vooral negentig: “Demonialiseren in de betekenis van de tweede definitie van de mondialisering, betekent dat de veralgemeende liberalisering worden teruggeschroefd: op de eerste plaats die van de markten van goederen en diensten en die van de kapitaalcirculaties.”[\[14\]](#)

Als oplossing stelt hij de noodzaak van een betere “regulering” door de overheid. En omdat dit vandaag op wereldschaal ondenkbaar is, moeten we voorlopig maar beginnen op nationaal of regionaal vlak: “Alle structurele wijzigingen in de financiële wereld ondersteunen op dit ogenblik de macht van het aandeelhouderschap. Men moet een eenvoudige regionale herregulering overwegen... die niet zonder adequate beschermingsmaatregelen kan. Het is dus niet de nationaliteit van de operatoren die op het spel staat – want het is waar dat de Franse overheidsinvesteerdere niet minder vraatzuchtig en gewelddadig zijn dan de andere! Het is de mogelijkheid een enclave van vreedzaam economisch leven te creëren zonder te moeten wachten op de grote convergentie op wereldvlak. Maar deze mogelijkheid is niet meer dan een andere naam voor breuk met de mondialisering.”[\[15\]](#)

Breken met de mondialisering kan echter maar op twee manieren. Een eerste mogelijkheid is dat de Europese Unie haar “eigen protectionisme” paart aan een agressieve verdediging (economisch, politiek en militair) van de vrijhandel voor zichzelf in de rest van de wereld... Deze “oplossing” leidt onder het kapitalisme onvermijdelijk naar oorlog tussen de economische blokken. De enige andere mogelijkheid is de strijd om te breken met het kapitalisme en een alternatieve economie op te bouwen waarin de concurrentie in functie van de winst en de accumulatie wordt vervangen door een planning op basis van de behoeften.

Lordons zienswijze houdt ook nog een onderliggende utopie in: die van de terugkeer naar “het gouden tijdperk” van de Westerse loontrekker tussen 1950 en 1980. Maar dat was een heel uitzonderlijke situatie. De krachtsverhoudingen waren toen in het voordeel van de werkers. De kapitalisten hadden twee bijzonder gewelddadige wereldoorlogen ontketend, de tot dan zwaarste economische crisis uitgelokt, de opkomst van de meest barbaarse fascistische regimes in de geschiedenis van de mensheid mogelijk gemaakt. Bovendien was er een alternatief: het socialistische kamp. Het gevaar bestond dat de bevolkingen zich massaal bij de communistische partijen zouden aansluiten en definitief het liberalisme en de markteconomie – die de grote ondernemingen en kapitalisten in staat stellen rijkdom te vergaren – zouden verwerpen.

De burgerij heeft dus ingestemd met een ver doorgedreven sociale zekerheid, strengere belastingsmechanismen voor de rijken, een economische en sociale ontwikkeling met overheidstussenkomst om de natuurlijke anarchie van het kapitalisme bij te sturen, de opbouw en de snelle groei van collectieve diensten die toegankelijk waren voor iedereen en de erkenning van vakbonden als onontkoombare nationale actoren. Maar het was dat of het socialisme.

De situatie is nu helemaal anders: de burgerij kan haar macht met veel meer arrogantie bevestigen nu het alternatief van het socialistische kamp niet echt meer bestaat. De discussie zou zich opnieuw moeten toespitsen op het systeem waarin we leven. Met zijn overhaasting en hoogdringendheid en acute oplossingen, zoals het instellen van douanetarieven, versluiert Lordon dat probleem.

Om de burgers, de werkers en de uitkeringsgerechtigden opnieuw te winnen voor het socialistische perspectief zijn er springplanken nodig die de werkers doen inzien dat het kapitalistische systeem alleen kan voortbestaan ten koste van hen. De protectionist, zelfs de meest altruïstische, komt echter op de proppen met een lokale oplossing voor de werkers van de “natie”, die van dan af worden verkozen boven de anderen, zoals die uit het Noorden geprivilegieerd zijn in vergelijking met die uit het Zuiden. Daardoor versterkt hij het minst solidaire en het meest isolationistische gedrag binnen de arbeidersklasse. Hoe kan dit nu een prelude of zelfs maar een begin zijn van de bewustwording van de noodzaak van een echte maatschappelijke verandering?

Conclusies

Vrijhandel en protectionisme zijn twee politieke pistes van de burgerij. Ze worden door haar ontwikkeld en ingezet wanneer ze er behoefte aan heeft. Wanneer ze zich sterk voelt en buitenlandse markten wil binnendringen, zal ze de vrije internationale handel gunstig gezind zijn. Verkeert ze in moeilijkheden en kan ze de concurrentie niet aan, dan zal ze pleiten voor douanetarieven.

In beide gevallen zijn de werkers onderworpen aan de eisen van het patronaat. Of het nu gaat om open of gesloten grenzen, de werkers moeten met elkaar wedijveren. Daardoor dalen de lonen tot het laagst mogelijke niveau en wordt de flexibiliteit ten top gedreven. Als de krachtsverhoudingen in hun nadeel zijn worden alle voordelen afgeroomd. En dat is op alle niveaus hetzelfde: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal.

In de 19^e eeuw deden de patroons tijdens stakingen beroep op arbeiders uit de naburige dorpen om de stakende arbeiders te vervangen, “ratten” dus. Of ze schakelden een andere productie-eenheid in om toch maar de goederen geproduceerd te krijgen. Het was wachten op de oprichting van nationale vakbonden om de solidariteit onder de arbeiders te organiseren en te verhinderen dat soortgelijke praktijken de arbeidersklasse verzwakten. Dat ging niet zonder moeite of hoogoplopende discussies. En ook vandaag kan deze verworvenheid heel snel weer teruggedraaid worden. Het is niet eenvoudig om de staalarbeiders te mobiliseren voor een staking bij het onderwijzend personeel, of de ambtenaren voor de automobielarbeiders enzovoort.

Op dit ogenblik doet zich hetzelfde verschijnsel voor, maar op een veel grotere schaal, internationaal en op het Europese continent. Waarom zou het onmogelijk zijn dezelfde mechanismen in te voeren die de lokale problemen hebben opgelost, namelijk een internationale solidariteit? Uiteraard is het moeilijker, er liggen immers heel wat hindernissen op de weg: een verschillende taal, cultuur, tradities, sociale en politieke voorwaarden... Anderzijds wordt maar al te vaak vergeten dat dezelfde hindernissen moesten genomen worden om de werkers nationaal te organiseren: in de 19^e eeuw sprak een werker uit Mons niet noodzakelijk dezelfde taal en had hij niet noodzakelijk dezelfde gewoontes en tradities als iemand uit Luik of Antwerpen. En toch moesten ze verenigd worden.

Het protectionisme is hier geen oplossing. Integendeel: het doet de mensen nog meer op zuiver nationaal vlak redeneren. Om nog niet te zeggen dat dit onvermijdelijk zal leiden tot het idee dat de lokale patroon dichter bij de lokale arbeider staat, in plaats van de werkers uit verschillende landen onderling. Het protectionisme biedt in elk geval geen perspectief voor de opbouw van een nieuwe maatschappij. In het beste geval zou het volgens de linkse voorstanders enkele voordelen hebben opgeleverd na de Tweede Wereldoorlog. Daarom hebben we de grootste vragen dit protectionisme.

In de huidige omstandigheden gaan wij niet de conclusie van Marx uit 1848 herhalen en zeggen dat wij voorstander zijn van de vrijhandel en de kapitalistische mondialisering zoals ze nu wordt toegepast. Integendeel, wij verwijzen liever naar een andere conclusie, een conclusie van Marx en Engels, ook uit 1848, uit het *Manifest van de Communistische Partij*:
“Proletariërs aller landen, verenigt u!”

Pol De Vos (pdevos bij itg.be) is arts en dokter in de medische wetenschappen en werkt in het departement Volksgezondheid van het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen. Hij is lid van de Studiedienst van de Partij van de Arbeid van België. (Voor zijn bibliografie zie: poldevos.blogspot.com).

Henri Houben is econoom. Hij is gespecialiseerd in de automobielsector en auteur van *La crise de trente ans* (De dertigjarige crisis), uitg. Aden 2011, alleen in het Frans beschikbaar. Hij is onderzoeker bij GRESEA en het Instituut voor Marxistische Studies.

Noten

^[1] Het neoliberalisme is een nieuwe ontwikkeling van de liberale gedachte. Over het algemeen duidt men er de ideologische opvattingen mee aan waarop het beleid van de VS van Ronald Reagan en het Groot-Brittannië van Thatcher steunde.

^[2] Walden Bello, *Deglobalization: Ideas for a New World Economy*, Zed Books, Londen, 2002.

[3] Frédéric Lordon, “Qui a peur de la démondialisation ?”, *Le Monde diplomatique*, Les blogs du Diplo, 13 juni 2011 (<http://blog.mondediplo.net/2011-06-13-Qui-a-peur-de-la-demondialisation>).

[4] In zijn centrale werk stuurt Ricardo aan op de volledige afschaffing van invoerrechten op graan vanuit het continent: David Ricardo (1817, 3e uitg. 1821), *Des Principes de l'économie politique et de l'impôt*, Guillaumin, Parijs, 1847.

(http://fr.wikisource.org/wiki/Des_principes_de_l'économie_politique_et_de_l'impôt en http://classiques.uqac.ca/classiques/ricardo_david/principes_eco_pol/principes_eco_pol.html).

[5] Friedrich List (1841), *Système national d'économie politique*, vertaald in 1857, heruitgegeven bij Gallimard, Parijs, 1998.

[6] David Todd, *L'identité économique de la France : Libre-échange et protectionnisme 1814-1851*, Grasset, Parijs, 2008, p.258.

[7] David Todd, *op. cit.*, p. 304.

[8] Karl Marx, *Discours sur la question du libre-échange*, toespraak gehouden op de openbare zitting van 7 januari 1848 van de Democratische Vereniging van Brussel, gepubliceerd in Brussel in 1848 (<http://www.marxists.org/francais/marx/works/1848/01/km18480107.htm>).

[9] Ronde Tafel van Europese industriëlen: deze patronale lobby werd opgericht in 1983, groepeerde zo'n vijftienveertig leiders van Europese multinationals en oefent een cruciale invloed uit op de oriëntaties van de Europese Unie.

[10] Citaat uit Attac, *Enquête au cœur des multinationales*, Uitgeverij Mille et une nuits, Parijs, 2001, p. 9.

[11] Karl Marx, *op. cit.*

[12] De kleur van de dollarbiljetten.

[13] Frédéric Lordon, *op. cit.*

[14] Frédéric Lordon, *op. cit.*

[15] Frédéric Lordon, *op. cit.*